

KRÓNIKA

Csoóri Sándor életosztönző üzenete

Magyar költő megbiztosabban kétféleképpen írhatja be nevét a nemzeti aranykönyvbe: a műveivel és az életével. A legjobbak mind a kettővel egyszerre. Annak ellenére így van, hogy a legutóbbi évtizedek – a politika, az államberendezkedés gyökeres változásait meghazudtolva, attól szinte teljességgel függetlenül – sajátos rejtékutakat is kínálnak az érvényesülésre.

Ha valamiben, épp a művészi és hagyományértékelési zavarokban látható, hogy ebből a szempontból nincs nagy különbség a rendszerváltozás előtti és utáni értékérvényesülések között. Ma is az van, ami a rákosista-kádárista korszakban volt. Kijelöltek vannak, nem pedig a klasszikusságnak megfelelő nagyságok. Ahogy a korábbi korszakban volt, ma sem az esztétikai teljesítmény, az emberi őszinteség tartozik a nagyság valóságos kategóriájába. Elég az, ha valakiről mondják. Mondják, hogy nagy.

És fenyegető szándékú, ha valakiről nem mondják.

Egyre nehezebb megfogalmazni, hogy némiképp romlott is a helyzet. Félreérthető. Némelyek azt vélhetik, hogy valaki a kádári értékrendet dicséri. Mi tagadás, van rá ok. De nem a rendszer dicséretére, hanem a rendszergazdai félelem jó működésének a visszaigazolására. Illyés Illyés volt, Nagy László Nagy László volt. Nem szerették. Gyűlölték. Cenzúrázták. De tudták, hogy már régen túlnőttek a rendszeren és a rendszergazdákon.

Csoóri Sándorról is tudták.

Ma nem tudom, hogy tudják-e. És ez a *ma* számomra 1994 óta tart.

Aczél György a maga érdekcsoportja szempontjából kiválóan meghatározta a magyar művészet és gondolkodás nemzetietlenítésének programját. A végrehajtó csapatot is felállította hozzá. Megnevezte az új értékrend hivatkozási embereit. Hogy, hogy nem, ez az értékrend máig érvényben van.

Illyéssel, Nagy Lászlóval már nem kell számolni, hiszen ők az örökkévalósággal vállaltak jegyességet. De Csoóri él. A valóságban is. Illyésre nem kell hivatkozni. Nagy Lászlóra annyira sem. Mert kiké az örökkévalóság? Azoké, akikre a négyévenként urnák elé járuló választók nem adnak, nem is adhatnak választási szavazatot. Szellemi, értékőrző utódaikra sem. Nemzedékek között itt van a mai találkozás: meg kellene tanítani a műveiket. És ezeket a műveket a magukat nagy hirtelen nemzetinek állító politikusoknak is el kellene olvasniuk.

Ez a nagy baj a hetvenötödik évet betöltött nagy költővel, nagy gondolkodóval és nagy emberrel, Csoóri Sándorral. Nem érteni akarják őt, hanem használni. Erre pedig legfeljebb látszólag fog alkalmasnak mutatkozni.

Illyések életük különböző korszakaiban más és más viszonyra kényszerültek a politikával, a közélettel. Forradalmi vagy annak látszó időben viszonylag közel kerülhettek hozzá, de életük javarészeiben értelmező távolságban maradtak. Az igazán nagyok akkor írták be magukat a történelembe, amikor „csak” értelmezték a folyamatokat.

Csoóri Sándor ezt mindenkinél jobban érezte és érzi.

Nem irodalmi elemzést írok, hanem az emlékeimet idézem. Ezeknek az emlékeknek a fényében mondom, hogy Csoóriról hamis képek is élnek. Vagy ha nem hamisak, akkor nem egészen lényeglátók. Sokkal jobban hasonlít ő a nagy elődökhöz, mint ahogy az a felszínen látszik. Persze az is nagy kérdés, kik tudják megzavarni a felszín hullámain. És vajon milyen szándékkal?

Némelyek politikusnak értelmezik Csoóri Sándor pályafutását. Pedig nem az. Jelentős életművének szinte a halálát jelentené, ha gondolatainak tárházát bármilyen pártosodásnak felajánlaná. Amikor a pártpolitika közelében láttuk, az nem volt a mai értelemben vett pártpolitika. Az a rendszerváltoztatás előkészítése volt. Gyermeki idejének néhány verssorával szoktak politikai gyanúkat kelteni körülötte, de ezt csak olyanoknak a körében lehet érvénye-

síteni, akik semmit sem olvastak az akkor született kortársi művekből, vagy akik annyira feledékenyek, hogy önmaguk múltjára sem emlékeznek.

Csoóri Sándornak a politikai pályafutása az Iszapeseő – a szovjeteket igazsággal sértő – történetével inkább jelezhető, mint bármely mással. Vagy a Tudósítás a toronyban szociográfiájával, ami minden értő irodalomlemez számára az Illyés-i Puszták népének a reinkarnációja volt. Duray Miklós könyvének előszava, a monorierdei találkozó, a Magyar Demokrata Fórum szervezése, az első szabadon választott kormány fejének kiválasztása, a Magyarok Világszövetségének felnövesztése, a Duna Televízió megalapítása és még sok minden más valóban nevezhető közvetlen politikai cselekvésnek, de Csoóri Sándornak az igazi politikatörténeti szerepe másutt van.

Emlékeimből két vonulatot idézek. Az egyik a központ nélkül maradt nemzet ügyszolgálati képviselője. Ez valóban vonulat. Olyan, amilyen Adynál a kalotaszegi lányok vonulása. Csoóri esendően kicsinyke lakása a nemzet mindenféle szorongatottjának a kibeszélő helye, a gyóntatószéke volt.

A másik a népi teremtő erő újrafelfedezése. Ez is vonulat. Mert nem csak tudományos kutatásból és korábbi eredményeknek az újragondolásából állt, hanem folyamatos cselekvésből is. Mindkettőnek korszakos érdemei vannak. Csoóri Sándor a magyar irodalmi gondolkodás gyökereiig hatolva értelmezte újra a népköltészet hagyományait és megújító szerepét. Nem szokták őt néprajzosként emlegetni – és szakmai értelemben valóban nem az –, de be kellene látni, hogy ebben a tárgykörben is sokkal többet mond, mint a szakma néhány felkentje. Ugyanis nemcsak filológiát művel, hanem a beleélés csodáját teremti meg. Csokonai, Kölcsey, Vörösmarty, Petőfi, vagy nem költészeti oldalról Erdélyi János és mások irodalom- és tudománytörténeti elgondolásaival kapcsolatban nagyon lényeges felismeréseket fogalmazott meg.

A Bartók-i modell felismerésének azonban volt egy Kodály-i vonulata is, és alighanem ez a legfontosabb. Nem elég írni valamiről, cselekedni is kell. A táncház-mozgalom, amelyhez sokan adtak építőköveket, Csoóri Sándor nélkül nem jöhetett volna létre. Novák Ferenc, Timár Sándor, az akkori Muzsikás együttes, Halmos Béla és Sebő Ferenc meg a többiek attól érezheték meg a bennük lévő tudásnak az erejét, hogy a táncmuzsika kolompaszóra felfigyelt Nagy László. Hadban álló harcosává vált a mozgalomnak az irodalomtörténész Kiss Ferenc, szolgálatosává Kallós Zoltán, aki akkor még nem Kossuth-díjasa, hanem üldözöttje volt a csángókutatásnak és a balladagyűjtésnek.

Ma hatvan év körül járnak, akik akkor többnyire naiv és ifjú befogadói voltak ennek a jó szándéknak. És úgy látom, a gyermekeikben és az unokáikban megfogant az elvetett mag. Csoóri Sándornak az igazi politikai szerepét nehéz lenne másban meghatározni, mint ebben. Másban akár tévednie is lehetett vagy lehet, ez tévedhetetlen lépés volt, és nem is politikai, hanem emberi.

Ínséges időben hosszú folytatásra lenne szükség.

Pálfy G. István

Dr. Barsi Ernő, az „aranyember” 85 éves

Dr. Barsi Ernő 1920. június 28-án született Sályban, egy bükkaljai faluban. Szülei tanítók voltak és már egészen kiskorában megtanult írni, olvasni édesanyjától. Sárospatakon járt gimnáziumba és teológiára. Teológiai tanára, Szabó Ernő biztatta arra, hogy zenei tudását a Zeneakadémián teljesítse ki, amit 1946-ban el is végezett, majd hazament szülőfalujába, Sályba, ahol az iskolában éneket tanított. Hat hét alatt 80 fős kórus alakult az ő segítségével. Kórusáról írt elismerő cikke alapján egykori tanára Harsányi István felkérte, hogy írja le sályi tapasztalatait. Meg is írta könyvét faluja népzenejéről, Sály falu zenei művelése címmel, amelyből még Kodály Zoltán is tanított a Zeneakadémián. Ősszel Győrben óraadó tanárt kerestek az Állami Zenekonzervatóriumba, ahol hegedűoktatást vállalt. Egyik feladatának tartotta, hogy a tehetséges fiatalokat felkarolja és elindítsa a zenei pályán. Nemsokára megtalálta élete párját, Varsányi Ida tanítónőt, akivel 1948 nyarán összekötötték életüket, ezután már együtt járták a falvakat, városokat és sok közös koncertet adtak.

Életük igéjét közösen választották; Jézus Krisztus mondta a hegyi beszédben: „*Úgy fényljék a ti világosságosságotok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat*”. Ernő bácsiék fényt szeretettek volna vinni és visznek ma is az emberek életébe, hogy felfele is nézznek ne csak lehajtott fejjel járják a mindennapjukat.

1959-től a győri Tanítóképző Főiskolán kezdett el tanítani, mivel úgy gondolta, hogy a lendő pedagógusok még többet át tudnak adni az embereknek abból, ami az ő birtokában van. Néprajzi érdeklődését a sárospataki teológián szerezte dr. Újszászy Kálmántól, amit 1970-ben megerősített néprajzi doktorátusával Ortutay Gyulánál; ezt a munkát a mai napig is folytatja a győri Tanítóképző Főiskolán.

Ernő bácsi tanítási módszere magával ragadó, mivel egyidőben hegedül, mesél, énekel és előadása közben még diakepeket is vetít az adott témáról (személy, tájegység stb.), hogy a hallgató minél teljesebb képet kapjon és átérezhesse a hagyományok fontosságát.

Már Kodály Zoltán is azt tanította „*Nem faj a magyarság, hanem kultúra (...) morális alapja mindezekért való áldozatkészség. Ez a magyar kultúra pislákoló mécses, a mécsből azonban világító fáklya lehet. Még sokan élnek, akik nem tudnak róla. Nem ismerik, tehát nem is szerethetik. Elég volna az itt élők, eddig közömbösek tevékeny érdeklődése, hogy a mécses fáklyává lobogjon föl. Ezzel a magyarságnak olyan védőbástyája épülne, amin nem fognak az anyagi erők fégyverei.*”

Ernő bácsinak köszönhetem, hogy megszerettem a magyar néprajzot és a népi kultúrát jobban megismerhettem. Egy másik kedves tanárom dr. Lanczendorfer Zsuzsanna (volt tanítványa) nem hiába hívja Ernő bácsit „*fáklyagyújtó*”-nak, mert aki találkozik vele akár személyesen, akár rádión keresztül megérezheti a magyar kultúra iránti nagy szeretetét, lelkesedését és tovább viszi azt a tüzet ami benne él.

Kodály Zoltán *A magyar népzene* című munkájában nagyon szépen ír a hagyományról: „*A hagyomány formái változhatnak, de lényege ugyanaz marad, míg él a nép, amelynek lélkét kifejezi.*”

2005 júniusában tölti be Ernő bácsi 85. évét és még mindig aktívan munkálkodik: néprajzot gyűjt, tanít, pávaköröket, kamarakórust vezet, lelkészként is ellátja feladatát és ha van ideje hazautazik szülőfalujába, Sályba dolgozni.

Ernő bácsi munkássága nemzedékek sorának adott hitet és erőt hogy a magyar kultúrát ápolja. Mottója: „*A szeretet sugározzon mindenüvé, mert szeretet nélkül nem lehet sem muzsikálni, se tanítani, se írni. Szeresse mindenki az övét, saját népét s értékeit, hogy a másokét is szeretni tudja.*”

Léránt Zsuzsanna

Közös zenélés. Ernő bácsi és Ida néni, aki felesége, társa és támasza

Honismereti tevékenység Baranyában

A Baranya Honismereti Egyesület 2005-ben ünnepli fennállásának 15 éves évfordulóját. Ezt a jubileumot kiemeltté és különösen jelentőssé teszi, hogy a Honismereti Szövetség idén, Baranyában rendezi a XXXIII. Honismereti Akadémiát.

A honismereti munkában, az eddig bejárt úton napjainkig sok szép eredmény született, de akadtak megfeneklett tervek, félbeszakadt törekvések is. Voltak ígéretes elindulások szép folytatással, de megtorpanások, leállások is akadtak jelentős számban. A történések mögé tekintve bizonyítva látszik, ezt a csodálatosan szép munkát csak hivatásszerű elszánással, megszállottsággal lehet végezni, nem várva vállverégetést, elismerést, anyagi előnyt.

Megyéinkben az „újkori” honismereti munka szervezett és sokoldalú formában Vargha Károly munkálkodásával veszi kezdetét. Főiskolai tanárként fiatalok ezreit indította el feltöltött tudással, sokakat a honismeret iránti elkötelezettséggel. 1960 óta irányította a megyei honismereti szakkörök munkáját. 1965-ben megírta Baranya megye első honismereti olvasókönyvét, pár évvel később a másodikát is megjelentette. Több könyve, helytörténeti tanulmánya, kisebb dolgozatok és újságcikkek sokasága jelent meg honismereti témában és ezek mind-mind, gazdag adattárként szolgáltak, ugyanakkor támpontot is adtak a kutató helytörténészek, honismereti szakkörvezetők munkavégzéséhez. Szerzteágazó munkásságából nem hallgathatom el, a községek krónikáírásának útra indítását sem.

1990-ben a honismereti körök száma még 45 körül volt. Jellegüket tekintve helytörténeti, néprajzi, irodalmi, nyelvészeti és természettudományi szakkörök működésével találkozunk. Ahogy ezt Tímár Irma Leírja: „a szakkörvezetők között legtöbb a tanár, tanító, ugyanakkor nem mindannyian történelem szakosak, szép számmal található más szakos pedagógus is. A szakkörvezetők egy része már hosszú ideje vezeti a szakkört; nem egy közülük 20-30 éve.” Sajnos, a honismereti szakkörök száma mára megcsappant. Ennek okát részben abban látom, hogy betegség, elhalálozás stb. miatt kiestek a sorból azok a honismereti munkásaink, akik önzetlenül végezték ezt a feladatot, más tekintetben az iskolák részéről sem tapasztalható az a támogatás, ami korábban megvolt. Szinte szerencse dolganak tekinthető, ha egy-egy helyen akad olyan személy, aki vállalra veszi és szakszerűen, lendülettel végzi ezt a munkát. Jó példa azért szerencsére akad és ezek közül néhányat meg is említek a későbbiek során. Ugyancsak Tímár Irmára hivatkozom, aki tanulmányában megállapítja: „A legtöbb szakkör helytörténettel foglalkozik. Több szakkörvezető – a szakköri tagok bevonásával – megírta községe, iskolája, tűzoltótestülete, stb. történetét. Többen vállalkoztak a földrajzi nevek összegyűjtésére. A legtöbb szakkör elkészítette lakóhelye utolsó 40 évének történetét és kiállítást rendezett történetük bemutatására. A néprajzi kutatás elsősorban a nemzetiségek lakta területen folyik. Gyűjtik elődeik tánc, ének-zene, gyermekjáték, monda és mondóka anyagát. Ezeket a népi együttesek, a népdalkörök, a hagyományőrző csoportok szívesen állítják színpadra.”

Az egyik legrégebben alakult *honismereti kör Sásdon* működik, példát szolgáltatva arra, hogyan kell és lehet összefogni, hasznos tevékenységre készíteni egy csapat embert. 45 évvel ezelőtt alakult a kör. A jelentős eseményekhez kapcsolódó alkalmi kiállításokkal léptek elő az ismeretlenségből. A tárgyi, írásos és egyéb szellemi értékek felkutatása, összegyűjtése és rendszerezése után, 25 éves munkával állandó kiállítást valósítottak meg. A rendelkezésükre álló írásos anyag, alapját jelentette a Sásdról készült monográfiának. Példát adtak abban is, milyen módon kell készíteni a település-krónikát. Ma már 37 éve, hogy kiadták először ezt a munkát, azóta évenként 140-150 oldalon jelenik meg összeállításuk.

A jó példák között említhetem a *Szigetvári Várbaráti Kör* honismereti munkáját. A Kör 45 évvel ezelőtt alakult és az elmúlt évtizedek folyamán fontos feladatai közé került a honismereti munka is. Nemcsak Zrínyi Miklós kultuszát tették méltó helyre, nem csupán a nemzeti ünnepek szervezésében jeleskedtek, de felbecsülhetetlen az a munka, amit a helytörténeti kutatás területén végeztek és végeznek. Ezekről a kutatásokról évről-évre újabb és újabb kiadványaik jelennek meg. A megjelent írásokhoz nemcsak a városlakók, de a Szigetvárra érkező nagyszámú turista is hozzájuthat. A Várbaráti Kör nagy érdeme, hogy a városról monográfia készül, ami reményesség szerint a közeljövőben meg is jelenik.

A *Siklósi Vár- és Múzeumbaráti Kör* 1961-ben alakult. Az alapító okirat kezdetben nem tartalmazta a honismerettel kapcsolatos feladatokat. Talán ez érthető is, ha tudjuk, hogy akkoriban igen siralmas állapotban volt a siklósi vár, ennek megmentését tűzte ki elsődleges céljául az akkor alakult egyesület. A vár 1960-1964 közötti rekonstrukciója után más feladatok kerültek előtérbe. A Kör tevékenységének hatására helybéli pedagógusok és mások Siklós múltját, Siklóson élt híres emberek életét kezdték kutatni.

Több honismereti kör is alakult a helyi és több környékbeli település iskoláiban (Egyházasharasziban, Nagyharsányban), amelyek hosszabb ideig működtek. Az 1980-as évek kezdetétől nagyszerű kezdeményezés indult el, nevezetesen minden év március tizenötödikén úgynevezett tudományos konferenciát szervezett a Kör. Ennek során helytörténészek, történészek tartottak előadást kutatásaikról. Ezek a konferenciák lehetőséget adtak arra, hogy ki-ki a maga kutatási eredményét közkinccsé tegye. Csak néhány cím az elhangzott előadásokról: A drávai hajósok élete a XIX. században; Siklós vasútjai; A dél-baranyai utak kialakulása és fejlődése; Siklósi nyomdák; Siklós mezőváros örökválság-szerződésének ismertetése; Batthyány Kázmér emlékiratainak a sorsa, stb. A mai napig több mint ötven előadás hangzott el. A Kör tizenegy olyan személynek helyezett el emléktáblát, aki meghatározó szerepet játszott Siklós életében, de több szobor, illetve emlékmű felállításában is kezdeményező volt.

A *Pécsvárad Várbaráti Kör*-nek jelentős szerepe van Pécsvárad honismereti munkájában. A Szent István kultusz kialakítása, a város történelmi múltjának feltárása, helytörténeti kiadványok megjelentetése mind-mind fontos feladata. Minden évben hosszabb-rövidebb tanulmányi kirándulást szerveznek meghatározott tematikával. Ezekről a kirándulásokról a helyi sajtóban beszámolnak, azt kiértékelik. Kiadványaikról könyvbemutatót rendeznek. Felemelő látni, hogy egy-egy ilyen rendezvénynek milyen nagy a közönségsikere. Kiemelkedő érdemük a Pécsváradról nemrég megjelent tartalmas és szép kivitelű monográfia. A Zengőért mozgalomnak ők is részesei. A Kör nagy felelősséget érez a Zengő megmentéséért és ezért kezdettől fogva hatékonyan mozgósította tagjait a tervezett radarelhelyezés meghiúsítására.

A *Szászvári Várbaráti Kör* megalakulása óta jelentős energiát fejt ki a vár megmentéséért. Az igen rossz állapotban lévő vár rendbehozataláért már többször folyamodtak a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalhoz és a Kincstári Vagyongazgatósághoz, sajnos, eddig nem sok eredménnyel. Jelentős a helytörténeti kutatómunkájuk. Ebből különösen kiemelkedik a település szülőltje, Kis György szobrászművész munkásságának feltárása. A fellelhető alkotásokat nyilvántartásba vették, valamennyiről fényképfelvételt készítettek.

A *Lánycsöki Német Honismereti Szakkör* 1972-ben alakult húsz fővel. Főleg fiatalok alkotják az Egyesület tagságát. Kutatják a település hagyományait. Temetőjárásokat szerveznek és ezek során elhunyt nevesebb személyek sírjainak gondozására is sort kerítenek. Ugyancsak feladatuknak tekintik feltárni a településük történelmi és történeti értékeit. A múlt eseményeit feldolgozzák, jeleneteket, színdarabokat alkotnak és azokat előadják. Az Egyesület tagjai gyűjtik a településen készült régi fényképeket egy leendő helytörténeti gyűjtemény számára. A népszokások gyűjtése során, teljeskörűen feldolgozták a kismányadi lakodalmas népszokásokat (Schwarzkopf Ádámné dolgozata). Az elmúlt év nyarán rendezték meg – sorrendben – a kilencedik honismereti táborát.

Szederkényben 1960-ban alakult meg a honismereti szakkör, melynek fő feladatául Szederkény múltjának feltárását, kutatását jelölték meg. 1972-re elkészült a helytörténeti kiállítás (1993-tól falumúzeum), ahol a település múltjához tartozó tárgyi emlékek és dokumentumok kerültek megőrzésre. Az Egyesületük különlegessége, hogy tagjai Szederkényben lakókból és a németországi Elsendorfba kitelepítettekben tevődik össze. A földrajzi távolság ellenére a tagok évente találkoznak, változó helyszínnel. Míg élt Ravasz János, ő volt mozgató ereje az Egyesületnek, ő volt a szerzője a Hétyszáz éves Szederkény című munkának, ő szerkesztette és rendezte nyomdai kiadás alá az évenként megjelenő kétnyelvű évkönyvet: Szederkény – Surgetin c. alatt és ő volt, aki 5 éves szívós munkával elkészítette a Pécsi Tudományegyetem története c. nagy jelentőségű művet.

A *Baranya Honismereti Egyesület* 1990-ben alakult. Első elnöke dr. Vargha Károly volt, az 1992-ben bekövetkezett haláláig. Vargha Károly nagyszerű municióval látta el egyesületét. Olyan emberekkel vette magát körül, akik tenni kívántak az ügyért, akik megértették, hogy

milyen fontos a honismeretért önzetlenül tenni. Őt *Gábori Imréné* váltotta az elnöki poszton 2002-ig.

Egyesületünk alapszabályának megfelelően évente egyszer tart közgyűlést, négyszer kerül sor elnökségi ülésre. Ezekre az ülésekre általában mások is ellátogatnak, hiszen üléseink nyilvánosak. Megbeszéléseink témáját részben a Honismereti Szövetségtől kapott feladatok, másrészt a megyénkben adódó tennivalók határozzák meg. Igyekezünk figyelemmel kísérni minden olyan megmozdulást, ami feladatkörünket érinti. Sajnos, mindenről nem szerzünk időben információt, ezen a téren még javítani szükséges munkánkat.

Szeretnénk szélesebb körben bevonni a fiatalokat a honismereti munkába. Ennek egyik útját-módját az iskolai honismereti oktatás megjavításában látjuk. 2003-ban tavasszal és ősszel szerveztünk egy-egy konferencia napot azoknak az általános iskolai tanároknak, akik iskolájukban hon- és népismeretet oktatnak. Ugyancsak hasonló rendezvényre került sor 2004-ben is. A megye területéről 60-65 pedagógus tisztelte meg jelenlétével ezeket a rendezvényeket. Úgy értékeltük, folytatni kell ezeket az alkalmakat, hiszen tapasztalatszerére, közös gondok feltárására, ismeretanyag továbbítására ad kiváló lehetőséget egy-egy ilyen együttlét.

2004-ben Egyesületünk, a Baranya Megyei Levéltárral közösen szervezett konferenciát, Batthyány Kázmér halálának 150. évfordulójára a siklósi várban.

Úgy ítéljük, Egyesületünk tehetne többet is, és amit teszünk azt végezhetnénk jobban is, de érezzük erőnk végességét, azt, hogy sorainkban kevés a fiatal munkaerő. Természetesen, időnként látjuk az agráriák határt szabó hiányát is.

Dr. Simor Ferenc

Rákóczi nyomában

*„Föl nemzetem, föl! Jussanak eszedbe
Világhódító híres őseid.
Egy ezredév néz ránk ítélőszemmel
Attilától egész Rákócziig!”
(Petőfi Sándor)*

A 2004 tavaszán meghirdetett „Hős Rákóczi népe” művelődéstörténeti vetélkedő 2005. március 19-én, a sárospataki országos döntővel ért véget. A dobogós csapatok tagjai és a felkészítő tanárok a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma különdíjaként március 29-től április 1-jéig jutalomkiránduláson vehettek részt három történelmi vármegye – Abaúj, Zemplén és Borsod – területén, II. Rákóczi Ferenc életútjának, családjának, a szabadságharcnak emlékhelyeihez zárándokolva. A szervezésben Bartha Éva, a Honismereti Szövetség titkára, és dr. Rémiás Tibor, a miskolci Herman Ottó Múzeum igazgatója vállalt oroszlánrészt.

Mi, a győztesek – az encsi Váci Mihály Gimnázium humán tagozatos diákjai – felkészítő tanárunkkal várakoztunk Miskolcon a múzeum előtt a II. helyezett zalaegerszegi, illetve a III. helyen végzett makói csapattársainkra. A tavaszi szünet utolsó napján kissé lógó orral vettük tudomásul, hogy szűkebb pátriánk, Abaúj lesz a fő célpontja utazásainknak, azt hittük, sok újat nekünk itt aligha mutathatnak majd.

Az első napon megnéztük az ónodi vár romjait, a körömi mezőt – az 1707-es országgyűlés tényleges színhelyét –, a muhi csata emlékére emelt emlékművet, a szerencsi Rákóczi-várat s azt a templomot, ahol Rákóczi Zsigmond alussza örök álmát. A kellemes meglepetés már ekkor körvonalazódott: idegenvezetőnk, Laki Lukács László és a szervező történészek-muzeológusok jó hangulattal, ízes magyar beszéddel, és elsősorban óriási tudásukkal, tájékozottságukkal varázsoltak el mindannyiunkat. A második nap korán indultunk sátoraljaújhelyi szálláshelyünkről Borsiba, ahol megkoszorúztuk Mayer Ede Rákóczi-szobrát, majd megtekintettük azt a kastélyt, ahol a nagyságos fejedelem született. Többünknek ez a látogatás lett a legemlékezetesebb, hisz itt ismerhettük meg Kázmér Istvánt, aki hazaszeretetével, magyarságával példát mutatott valamennyiünknek. Megtudhattuk tőle, hogy nem sokkal ottjártunk előtt,

március 27-én meghitt születésnapjára emlékeztek II. Rákóczi Ferencre, és megmutatta nekünk azt a bölcset is, amit egy magyarországi művész faragott az eredeti darab rekonstrukciója alapján. Kassán a Kelet-Szlovákiai Múzeum igazgatója fogadott minket, itt megcsodáltuk a híres aranykincset, majd Hruska Éva idegenvezetővel elsétáltunk a Szent Erzsébet dómra. Koszorút helyeztünk el II. Rákóczi Ferenc és társai nyughelyén: megrendítő volt azok közelségében állni, akikről annyi-annyi könyvet, tanulmányt elolvastunk.

Hasonlóan különleges pillanatok következtek a Rodostó-házban: az eredeti rodostói bútorokkal, faltáblákkal berendezett ebédlőház békés csöndjében idézhettük meg a bujdosó fejedelem alakját. Az egykori abaúji vármegyeháza dísztermében felfedezhettük Szántó, Forró, Szikszó, Gönc címerét, illetve válaszolhattunk a múzeumigazgató úr kérdéseire. Végül a kassai program zárásaként felkerestük Márai Sándor szobrát és emlékkiállítását. Hazafelé megnéztük Telkibánya temetőjének csodálatos kopjafáit és a falu határában álló XIV. századi ispotály romjait, mellettük a Szent Katalin kápolnát. A polgármester asszony, Mester Lászlóné igazai lokálpatrióta módjára mesélt a bányai mondákról és a valóságos összefogás csodás lehetőségeiről.

A harmadik nap Sátoraljaúj helyé volt: ellátogattunk a Kazinczy Múzeum kiállításaira, a levéltárba – ahol Kazinczy Ferenc is dolgozott –, majd szíves szavakkal, bölcstanácsokkal, lélekemelő előadással látta vendégül kis csapatunkat a piarista templomban (Rákóczi-kápolnában) Varga Zoltán atya. Estefelé iktattunk be egy kis túrázást: a Sátor-hegyek legalacsonyabbikán végigjártuk a „Magyar Kálváriát”, amelyet közadakozásból építettek Trianon után. Ez előtt a séta előtt Széphalom, Karos és Karcsa volt az úti célunk: a Kazinczy Múzeum igazgatója, illetve a helyi vezetők sok érdekességet meséltek a nagy nyelvújítóról –akinek sírjánál leróttuk kegyeletünket –, a magyar nyelv leendő múzeumáról; a honfoglalás kori temető feltárásáról, a régészeti leletekről; az Árpád-kori templomépítéssel titkairól. A negyedik napon már „hazafelé” tartottunk: Göncön a bibliakiállítás, illetve a múzeum mellett álló templomot, Regécen a nagyságos fejedelem gyermekségének színhelyét, a várat (pontosabban annak helyreállított romjait), Boldogkőváralján ugyancsak a Rákóczi-uradalomhoz tartozó várat néztük meg. Útközben pillantást vehettünk a füzéri várra, a vizsolyi és korláti templomra és a biblia nyomtatás színhelyére, Rákóczi Zsigmond vizsolyi kúriájára. És újra azon szerencsésekhez tartozhattunk, akik hallgathatták a kísérők színes, élvezetes előadásait, történelmi anekdotáit, múzeumi munkálatokról szóló beszámolóit.

Tartalmas volt ez a négy nap. Kellemes és tanulságos: kellemes azért, mert bár javarészt ismeretlen, mégis szórakoztató és barátságos emberekből állt össze a csapat; tanulságos pedig azért volt, mert láthattuk, mindegy, hogy 30 vagy 300 kilométerre élünk egy tájegységtől, ha kirándulunk benne, egyaránt elvarázsol bennünket szépsége és titokzatossága.

Tiszta szívből köszönjük a szervezőknek, a különdíjat felajánló minisztériumnak és minden muzeológusnak, idegenvezetőnek, aki közreműködött e percre pontosan megtervezett, igényesen lebonyolított programsorozatban.

Zagyi Ferencné – Szabolcsik Adrienn – Szopkó Dóra – Zsiros Gábor Márk

Emléktáblát kapott Váry Gellért

Csongrád méltatlanul elfelejtett személyisége Váry Gellért piarista szerzetes 1843. február 2-án született Csongrádon. Atyja Meister János Csongrád első patikáriusa volt, aki Pestről került Csongrádra. Édesanyja Váry Mária, egy csongrádi szücsmester leánya, akit buzgó vallássossága miatt „istenes Váry Mária” néven ismertek. A család ötödik gyermekeként Meister Sándor néven anyakönyvezték. Gyors felfogóképessége és jó emlékezete kiterjed gyermekkorára is. Az *Emléklapok Csongrád múltjából* című kéziratos könyvében, amit 1904-ben fejezett be, pontos képet ad a szabadságharc csongrádi eseményeiről, hogyan verte ki Csongrádról 1849-ben a császári csapatokat a város lakossága, majd hogyan álltak bosszút a vereséget a visszatérő császáriak. Elemi iskoláit részben magánúton, Csongrádon végezte. Gimnáziumi-tanulmányait Kiskunfélegyházán kezdi meg, amit az első év után Szegeden, a Piarista

Gimnáziumban folytat. Nagy hatással volt rá tanára, Csaplár Benedek, aki a görög nyelvet tanította. Ez is motiválta abban, hogy a hatodik osztály elvégzése után jelentkezett a Piarista Rendbe. Ekkor választotta rendi nevét az első csanádi püspök nevét, Gellértet, és osztályfőnöke csipkelődése miatt vette föl anyjának a vezetéknevét a német hangzású Meister helyett. A Vácott töltött újonc éve után visszatért Szegedre s befejezte középiskolai tanulmányait. 1861–1863 között Szegeden tanít, osztályfőnöke volt a jeles folkloristáknak, Kálmány Lajosnak is. Közben, rendjében negyedikként, 1862-ben megszerzi az állami tanári képesítést. 1864–1866 között Vácott és Pesten, majd 1866–1873 között Kecskeméten tanít. 1873–1891 között ismét Vácott működött, az újoncnövendékek mestereként. 1891–1903 között rendi kormánysegédként Nyitrára kerül. 1904–1913 között Rómában, a Piarista Rend központjában, a generális tanácsban képviseli a magyar, osztrák, cseh-morva és lengyel rendtartományokat. Küldetése lejárta után nyugállományba vonul, visszamegy Nyitrára, ahol 1929. február 16-án, 86 éves korában meghalt. Nyitrán temették el.

Munkásságára minden bizonnyal a szegedi éveit voltak a legnagyobb hatással. Ekkor már nagy hagyományai voltak a szegedi Piarista Gimnáziumban a hazaszeretet, a hagyományos népi kultúra, a „szögediség”, a lokálpatriótizmus ápolásának. Ebben az időszakban, 1862-ben gyűjti össze a csongrádi gyermekmondókákat, játékokat. Ennek a hatása mutatkozik meg abban is, hogy tanulmányt ír *Csongrádnak Szentegyházai* címmel, majd később unokaöccse, Tekulics Sándor részére megírja az *Emléklapok Csongrád múltjából* című kéziratos helytörténeti munkáját. Százkilenc nyelvészeti, történelmi és irodalmi tanulmánya, cikke jelent meg újságokban, folyóiratokban. Hét könyve látott napvilágot nyomtatásban. Több művében, melynek egy része kéziratos, foglalkozik a Piarista Rend történetével. Lenyűgöző a nyelvtudása is. Latinul és görögül folyékonyan beszélt és írt, olaszul, oroszul, franciául, németül beszélt és irodalmi műveket is fordított. Turgenyev *Kisérlet* című novellájának a fordítása olyan sikeres volt, hogy azt a folyóirat, amelyikben megjelent, kénytelen volt fűzet formában újból megjelentetni. Igen jól rajzolt és festett. Műveinek az illusztrációját is maga készítette. Zenével is foglalkozott, jó fuvolajátékos volt. Váci tartózkodása alatt tanártársaival gyakran együtt muzsikáltak. A város muzsikusaival összefogva több hangversenyt rendeztek.

Csongrád sokoldalú, jelentős szülőtte emléktáblájának avatására került sor április 2-án.

Bogdán Lajos

A csúzi csoda

Kirándulásaink során gyakran látjuk, hogy szerte a Kárpát-medencében hogyan romlanak a XVIII–XIX. század békés évtizedeiben épített kastélyok, kúriák. A második világháború óta gazdátlanul vagy köztulajdonban lévő építmények a rendszerváltás után sem igen találtak új gazdát, ezért legtöbbjükét széthordták, lebontották, a maradékra pedig romos bagolyvárként ugyanez a sors vár. Sajnos nincs pénz a helyreállításukra, halljuk az illetékesektől...

A Komáromtól ÉK-re található kis falu Csúz – szlovák nevén: Dubovka – egykor tucatnyi szép kúriával ékeskedett, amelyek szintén erre a szomorú sorsra jutottak – egy kivételével. Ez az egy, a Csúzy család kastélya, csodával határos módon menekült meg a végpusztulástól, hiszen már erre is kiadták a bontási engedélyt. Szinte az utolsó pillanatban jelent meg mentőangyalként *dr. Szénássy Árpád*, a komáromi KT Könyv és Lapkiadó vezetője, aki lelkes munkatárjaival, Petrovai Resko Sándorral, Meszlényi Istvánnal és a többiekkel kemény munkával dolgoztak azon, hogy ez a szép kúria ismét régi pompájában fogadhassa a látogatókat. A végpusztulástól megmentett és ma már Szlovákia jeles műemlékeként számon tartott épületet már *Bél Mátyás* is Komárom megye legszebb kastélyai közé sorolta, 12 hektáros parkját pedig *Fényes Elek* a vármegye díszének nevezte. A tulajdonos Csúzy-család élénk társadalmi-kulturális életének központja, valóban a „múzsák otthona” volt, ahol több évig nevelősködött *Frantisek Palacky*, a híres cseh történész – aki élete legboldogabb időszakának nevezte itteni éveit. Gyakran látogatta őt meg itt jó barátja, *Franz Schubert* zeneszerző, aki a közeli zselizi

kastélyban oktatta zenére az Esterházy-kisasszonyokat. A szemközti Splényi kúriában lakott Guyon Richárd a szabadságharc legendás tábornoka.

Rájuk emlékeztetnek a tükörszalomban lévő, újonnan megfestett arcképeik. A szomszédos „Kossuth-szobában” Kossuth Ferenc önarcképét, és a családtól megvásárolt egykori bútorait helyezték el. Igen látványos a „panoptikum”, ahol a környékhez kötődő nevezetes történelmi személyiségekkel találkozhatunk. Itt ül az asztalnál a híres feltaláló, a szimói születésű *Jedlik Ányos*, háta mögött népszerű találmányával, a szódavizes palackkal; *Baross Gábor* a „vasminiszter”, a Csallóközi Duna-szakasz szabályozója; *gróf Andrássy Gyula* miniszterelnök, *Czuczor Gergely* tanár-költő, és *Klapka György*, a Komáromi vár hős védője. A szalon sarkában áll Pázmány Péter, vele szemben pedig a fiatal Laborfalvy Róza teával kínálja karosszékekben ülő férjét, a komáromi születésű *Jókai Mórt*.

A kúria folyosóit korabeli felszerelések, bútorok, vadásztróféák, fegyvermásolatok díszítik. Barátságos hangulatot áraszt a könyvtárszoba és az egymás mellett sorakozó, történelmi bútorokkal berendezett lakrészek, amelyek közt sétálva ismételten megfogalmazódik bennünk a hálás elismerés azok iránt, akik mindezt megőrizték, újjáteremtették számunkra és az utókor számára.

Bátran ajánlhatjuk ezt a kirándulást természetjáró szakosztályoknak, iskolai csoportoknak, kluboknak egyaránt. Egynapos kirándulással megtekinthető a komáromi városközpont, a nemrég megnyitott ó- és újár, valamint az ismertetett csúzi kúria.

Dr. Tóth József

Szakkörből a szakirodalomba

Az ózdi Gábor Áron Ipari Szakképző Iskola immár több mint 115 éves múltra tekinthet vissza. (Ez idő alatt az iskola elnevezése tizenháromszor változott).

Az intézmény életében különösen nevezetes az az időszak, amikor Dobosy László volt az igazgató – 1947-től 1971-ig. Dobosy László nagyon fontosnak tartotta, hogy a tanulók az iskolán kívüli szabadidejüket hasznosan, kellemesen, kulturáltan töltsék el. Ezért szorgalmazta a különböző szakkörök létrehozását. Az első ilyen 1951-ben jött létre, női kézimunkakör elnevezéssel a leánytanulók részére. Évenként kiállításokon mutatták be munkájukat.

1956-ban barkácsoló, majd bélyegyűjtő szakkör alakult. Egyedül a helyiség hiány jelentett gondot ezen a téren. 1963-ban indult meg nagy igyekezettel a honismereti szakkör. Fő célként a néprajzi tárgyak összegyűjtését tűzték ki azzal a szándékkal, hogy az épülő új iskolában a folyosók díszítéséül használják majd fel. A gyűjtés egyénileg folyt, de időnként, főleg vasárnapokon csoportosan is felkeresték a környékbéli településeket, s ott gyűjtöttek.

1966-ban az új tíz tantermes iskola felavatása után nagy lendületet vett a szakköri tevékenység. Régészeti, őslénytani, ásványtani és egyéb szakkörök alakultak. A sok és gazdag gyűjtésből a folyosók végén lévő zsebongókban állandó kiállítást rendeztek, rendszerezve, rövid szöveges magyarázattal ellátva a tárgyakat. Így az iskola zsebongói, mint kis helyi gyűjtemények nyújtottak hasznos ismereteket a diákoknak. Különösen a régészeti és őslénytani rész keltett nagy érdeklődés, s az általános iskolák is gyakran felkeresték ezeket a folyosókat, hogy egy-egy tanórát ott tartsanak meg. A régészeti rész kiemelkedő darabja a rendkívül érdekes és értékes „*centeri urna*” volt.

A legeredményesebb munkát az őslénytani szakkör végezte Steiner Lajos vájár szakoktató vezetésével. Mamut, barlangi medve és cápa fogak mellett sok-sok kagyló és csiga volt itt látható. Munkájukra a Természetudományi Múzeum is felfigyelt. 1968-ban, amikor a múzeum két tudósa az iskolában a kagylókat és a csigákat meghatározta, osztályozta egy eddig ismeretlen típust is találtak, melyet az oktatási intézményről neveztek el. *A csiga Pisanianura Gaboraron* névvel került be a szakirodalomba.

Sajnos a szakköri gyűjtemények nagy része az 1970-es években megsemmisült, mert az akkori iskolavezetés nem tulajdonított különösebb jelentőséget ezeknek a tárgyaknak.

Kerékyártó Mihály

In memoriam

Perics Péter (1924–2005)

Betegágán, közel a 80. születésnapjához vehette át a Honismereti Szövetség legmagasabb kitüntetését, a Bél Mátyás emléklakettet. Mint mondta, nagyon jólesik számára ez az elismerés, mert szívügye volt a honismereti munka, bár arra soha nem gondolt, hogy tevékenységét egyszer ilyen magas díjjal jutalmazák. Akkor még reménykedett, kaphat talán még egy kevéske időt be nem fejezett írásainak elkészítésére, néhány tervének megvalósítására. Sajnos nem kapott haladékot, egészségi állapota folyamatosan tovább romlott s végül szervezete feladta a küzdelmet. 2005. március 4-én kísértük el utolsó útján a siklósi temetőben. Ahogy a ravatala mellett a búcsúztatóban is elhangzott: tartalmas életút zárult, érett gabona takarult be.

Abonyban, 1924. augusztus 19-én látta meg a napvilágot. Szülőhelyén végezte el az elemi és a polgári iskolai tanulmányait. 1939–1944-ig a Nagykőrösi református Líceumnak, valamint a nagykőrösi és Dunamelléki Református tanítóképzőnek volt a tanulója, ahol tanítói oklevelet szerzett. Első munkahelye az ormánsági Piskó község általános iskolájában volt, tanítói beosztásban. Ekkor érett meg benne az elhatározás, hogy a tanítói oklevél mellé a tanári képesítést is megszerzi. A Pécsi Állami Pedagógiai Főiskolát 1951–1954 között végezte el. Kezében a magyar-történelem szakos tanári diplomával a vajszlói Általános Iskolában talált munkát, majd a Sellyei Általános Iskolában volt igazgató 1957–1961-ig. Környezete felfigyelt a mozgékony, sok elképzelést és tervet felvonultató fiatal pedagógusra és úgy gondolták, ambícióit jobban hasznosíthatja művelődési osztályvezetőként. Így került négy évre a Sellyei Járási Tanácsra, majd amikor 1964-ben a siklósi és a sellyei járás egyesült, Siklóson látta el ugyanezt a feladatot hét éven keresztül. Sok örömet és lehetőséget látott a szakigazgatásban, mégis folyamatosan visszavágyott a szorosan vett pedagógusi munkakörbe nevelőnek, tanárnak. A lehetőséget 1971-ben kapta meg, kinevezték a Siklósi II. sz. Általános Iskola Igazgatójává, amit nem sokkal később – az ő javaslatára – Batthyány Kázmérról neveztek el. Beosztása és iskolája adta számára a nagy lehetőséget a hon-, nép- és helytörténeti ismeret fakultatív tárgyként való bevezetésére. Nagy hatással volt reá Vargha Károly főiskolai tanár, aki valósággal „megfertőzte” a honismeret szeretetével, s aki tudatosította benne a honismeret fontosságát és akinek hívó szavára állt be a honismeret elkötelezett katonái közé. Iskolájában honismereti szakkört szervezett és azt 10 éven keresztül nagyon jó eredményeket felmutatva életben tartotta. Ezen idő alatt szakkörösei sok tárgyi és ismereti anyagot gyűjtöttek össze siklós múltjára vonatkozóan, amely megalapozója lehetett volna egy helytörténeti múzeumnak. Sajnos, a gyűjteményt nem megfelelő helyen tárolták és tolvajok prédája lett.

1972-ben vette át a Siklósi Vár- és Múzeumbaráti Kör vezetését. Abban az időszakban az 1961-ben alakult egyesület szinte a végnapjait élte. Rátermettsége, kiváló szervezőkészsége kellett a Kör újjáélesztéséhez. Tevékenységének hatására egymás után alakultak meg a honismereti szakkörök a siklósi járásban, így pl. Oldon, Sellyén, Vajszlóban, Harkányban, Beremenden stb. Több általános iskolában elkezdték fakultációs rendszerben oktatni a honismeretet. Javaslatára a Várbaráti Kör felkarolta a válságban lévő település-krónikaírást. A felélénkült egyesületi élet hatására egyre több pedagógus választotta szakdolgozata témájaként Siklós helytörténetét. Nevéhez fűződik az úgynevezett tudományos emlékülés megszervezése, illet-

ve bevezetése, melyekre 1981-óta a mai napig minden évben sor kerül. Ezeken több mint 50 előadás hangzott el, döntő részük nyomtatásban is megjelent. Történezszekeket, helytörténezszekeket, krónikaírókat szervezett előadónak, akik a településükön végzett kutatási eredményeket mutathatták be. Ezek közül kiemelkedik az a rendezvény, amit a török alóli felszabadulás 300. évfordulójára rendeztek. Ezt az évfordulót – javaslatára – Siklóson emléktáblával, Nagy-harsányban emlékmű felállításával tették maradandóvá.

Nagy energiával szorgalmazta a műemlékvédelmet, a leletmentést, a gyűjtőmunkát. Vezetésével elkészült Siklós és vonzaskörzetének (a volt siklósi járás) műemlékjegyzéke. Fényképeket, leírásokat készítettek a szobrokról, emléktáblákról.

Négyéves szívós harcába és munkájába került, hogy 1987-ben hazahozták Párizsból Siklósról gróf Batthyány Kázmér hamvait. A hamvakat a siklósi vár kápolnájában helyezték el.

Éveken keresztül aktív tagja volt a Baranya Honismereti Egyesület elnökségének, ugyanakkor a Honismereti Szövetség felügyelő Bizottságában is dolgozott. Jelentős volt tudományos tevékenysége. Könyv alakban megjelent munkái: Százéves a Siklósi önkéntes Tűzoltó Egyesület (1984), Siklós sajtójának története 1888-tól napjainkig (1992), Magyarország városai – Siklós fejezet (1996), Baranya megye kézikönyve – Siklós fejezet (1997), Siklósi arcképcsarnok – Egy kisváros nagyjai (2000). Több tanulmánya is foglalkozik Siklós múltjával: Hej utcák, uccák, siklósi utcák! (1986), Kimutatás a siklósi járás községeinek felszabadítási adatairól (1985), A siklósi Várbaráti Kör múzeumi és műemléki tevékenysége (1990). A kisebb dolgozatainak, cikkeinek száma – melyek a helyi és megyei sajtóban jelentek meg – elérik a 200-at. Munkáját többször is elismerésben részesítették: Az Ormánság hűségese munkása (1948), Miniszteri elismerés (1949), Kiváló Úttörőcsapat-vezető (1955), Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1974), Batthyány Kázmér Díj (1996), Táncsics Mihály Arany Trombita Díj (1999), Bél Mátyás díj (2004).

Hogy mi volt a hajtóereje, mi adott munkálkodásához ennyi energiát? Ezekre a kérdésekre ő maga adta meg a választ egyik írásában: „Hiszünk abban, amit csinálunk. Hiszünk, hogy érdemes ezt csinálni. Hiszünk, hogy Siklóson és környékén sok olyan érték van még feltáratlan, amely szebbé, gazdagabbá, értelmesebbé tehetné a jelent és erőt adhat a jövőhöz.”

Dr. Simor Ferenc

Dr. Szita László (1933–2005)

Végleg eltávozott közülünk Szita László, a tudós levéltáros, a honismeret jeles művelője. Alig két éve, hogy 70. születésnapján köszöntöttük: barátai és tisztelői – levéltárosok és kutatók történezszekeket, köztük számos helytörténezszeke – szerte az országból. Elismerés és szeretet övezte, mint addig is életében. Halálával sikereiben gazdag, példaadó életpálya szakadt meg 2005. február 28-án.

Szita László Pécssett született 1933. március 26-án, és bonyhádi, budapesti kitérő után – egyetemi diplomával a tarsolyában – ide tért vissza. Első és utolsó munkahelye a levéltár volt, ahol négy évtizednyi munkaviszonyából több mint 27 évet töltött. A Pécsi Állami Levéltárban kezdte 1956 nyarán, majd volt általános iskolai tanár és igazgatóhelyettes, főiskolai adjunktusként részt vett történelemtanárok képzésében, négy évig volt az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének munkatársa. 1971-ben tért vissza immár a Baranya Megyei Levéltárba, melynek 22 éven keresztül (1971–1993) volt igazgatója.

A levéltár nem pusztán „iratraktár” volt számára, hanem kutatóhely. Olyan kutatóhely, amely nemcsak kiszolgálja a múltat vállaltokat, hanem szervezője, műhelye is a történeti kutatásnak. Olyan nagy ívű és – számos budapesti, sőt külföldi kutató közreműködésével – jelentős eredményeket produkáló projekteket szervezett és vezetett, mint *A nemzetiségek története a Dél-Dunántúlon 1687–1950 között*, valamint *Délkelet-Európa felszabadítása a török alól (1686–1699)*. E témakörökben alapműveket alkotott, amelyek megkerülhetetlenek a kutatók számára.

E kutatási programok és eredményeik országos, sőt nemzetközi jelentőségűek voltak, s fontos elemekkel gazdagították ismereteinket országunk történetéről. De kezdettől magukban rejtettek egy másik meghatározó vonást is: Szita László a német, osztrák és olasz levéltárakban, a magyar kormányzati iratokban sem csak a nagy egész az ország történéseit vizsgálta. Mindig az izgatta, hogyan hatottak az európai régiót, az egész országot átívelő események, népmozgások a kis térségekre, egy-egy település életére. A török alóli felszabadító háború miként érintette Nagyharsány, Villány, Siklós, Szigetvár korabeli lakosságát, hogyan alakult a települések élete a török után? Milyen szerepe volt ebben a németek és szerbek betelepülésének? De nem csak e témakörökben. Felsorolni is nehéz lenne azokat a munkáit, melyekben a pécsi ipar és társadalom, egy-egy település (pl. Komló, Mohács, Harkányfürdő, Laskó stb.), vagy kistérség (pl. a Drávaszög, Völgyseg) történetének részleteit tárta fel, s ismertette meg az olvasókkal.

A helytörténeti kutatás, a honismereti mozgalom fejlesztéséért nemcsak kutatóként, hanem levéltár-igazgatóként, aktív és sikeres tudományoszerzőként is sokat tett. Egyik szorgalmazója és baranyai szervezője volt a falukrónikák írásának. Személyesen és munkatársai révén rendszeresen segítette a honismereti, várbaráti stb. körök munkáját Szigetváron, Siklóson, Pécsváradon és másutt mindenhol, ahol igényt tartottak rá. E helyeken konferenciákat szervezett, vagy segítette azt tanácsokkal, előadások sorával. Éveken át elmaradhatatlan résztvevője volt a Siklósi Várbaráti Kör hagyományos, március 15-ei konferenciáinak, Szigetváron megrendezett konferenciasorozatát pedig a török kor kutatásának jelentős fórumaként tartotta számon a szakma. Éppoly fontosnak tartotta, hogy a honismereti körök kiadványiban publikáljon, mint tanulmánykötetekben és országos folyóiratokban. 24 éven át az ő szerkesztésében jelent meg a Baranya Megyei Levéltár évkönyve, a Baranyai Helytörténetírás (utolsó két kötete már Baranyai Történetírás címmel), mely nemcsak publikációs fórum volt a helytörténet művelői számára, hanem inspirálója, szervezője is a baranyai helytörténeti kutatásnak. Az egész történész szakma és a honismereti mozgalom vesztesége is, hogy a levéltárból történt kényszerű távozását követően kiadását megszüntették.

Az MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága helytörténeti munkabizottságának elnökeként, a Magyar Történelmi Társulat dél-dunántúli csoportjának titkáraként, alelnökeként majd elnökeként, és a Társulat országos alelnökeként rangos nemzetközi konferenciák és más szakmai rendezvények sorát szervezte, s mindig szorgalmazta, segítette a felhalmozott történeti ismeretek minél szélesebb körben történő megismertetését.

Szakmai teljesítményének adatai imponálóak. Összesen több mint kétszáz monográfiát, tanulmánykötetet, tanulmányt, forrásközleményt és cikket publikált, több tucat előadást tartott konferenciákon, honismereti fórumokon, ismeretterjesztő rendezvényeken, rádióban és televízióban, itthon és külföldön. Ezt a tudományos teljesítményt ismerte el a Magyar Tudományos Akadémia 1985-ben kandidátusi, majd 1996-ban akadémiai doktori fokozattal.

Levéltárosként, igazgatóként is oktatót az egyetem bölcsészettudományi és jogi karán, részt vett az előbbi történész doktori iskolájának munkájában. De nemcsak ott tanított, hanem a levéltárban is. Egyrészt levéltárosok generációit nevelte, másrészt ifjú történészek sorát avatta be a kutatás fortélyaiiba. Témákat ajánlott, iratanyagokra hívta fel a figyelmet, ezzel fiatal kollégák tucajtait indította el a kutatói pályán. Ajtaja mindig nyitva állt az „amatőr” helytörténészek, a honismereti lelkes művelői előtt is, akik éppúgy számíthattak segítségére, tanácsaira, mint a hivatásos kutatók. Később százszámra olvasta, bírálta, javította, és részben publikálta dolgozataikat. Ösztönözte és segítette ifjú munkatársai továbbtanulását, fokozatszerzését, – kapcsolatrendszerét kihasználva – az országos szakmai közéletbe történő bekapcsolódásukat, és inspirálta őket a honismereti munkában való részvételre.

Ezzel a sokoldalú tevékenységgel nemcsak magát gazdagította, hanem környezetét is. A magyar történettudományt, a levéltárügyet, a köz- és felsőoktatást és mindezek számos intézményét, valamint a honismereti mozgalmat, a közvetlen környezetük történetét megismerni akarók ezreit. Gazdagította kollégáit, barátait, tanítványait. Gazdagította nemcsak tudásával, írásaival, előadásaival, témaajánlásokkal, tanácsokkal, kritikákkal, publikációs lehetőségek biztosításával, hanem emberséggel is: segítőkészséggel, megértő türelemmel, kedves közvetlenséggel, bölcs derűvel, jó humorral, víg kedéllyel. Tette mindezt őszintén és szerényen, sohasem hivalkodva. Sikereit a munkahelye, kollégái sikerének is tartotta, és mások eredményeinek éppúgy, – ha nem jobban – tudott örülni, mint sajátjának.

Azt követően, hogy 1995-ben, 62 éves korában – alkotó ereje teljében – nyugdíjba kényszerült, a vidék szeretete vitte új otthonába, a csendes baranyai faluban, Vokányba. Ott nem vette körül olyan nyüzsgés, mint Pécsen, de igaz barátai rendre meglátogatták. És tovább dolgozott. Nemcsak törökkori kutatásainak befejezésén. Ekkor és itt írta utolsó jelentős helytörténeti munkáit, a *Város a Tenkes alján. Siklós évszázadai*. (Szerk. Vonyó József, Siklós, 2000.) című városmonográfia két nagy fejezetét és a szomszéd község egész történetét összefoglaló könyvét a Száz magyar falu könyvháza sorozat köteteként (*Nagyharsány*. Budapest, 2001.) S közben amíg egészsége engedte a falu vezetőivel együttműködve, a helyi könyvtár állományának gyarapításával és előadásokkal igyekezett hozzájárulni a vokányiak ön- és helyismeretének gazdagításához.

A munka élte. Az, hogy szeme könyvsorokon futhatott végig, ujjai közt könyvlapok, cédulák, dokumentummásolatok peregték, és hogy ezt követően az írógép billentyűin táncolva segítettek új művek létrehozásában. Élete utolsó két évét éppen az keserítette meg, hogy betegsége mindebben megakadályozta. Mindvégig élénk szellemének egyre kevésbé engedelmekedett szeme és keze. A téletlenség és tehetetlenség tette számára elviselhetetlenné utolsó hónapjait, éveit.

Értékrendje ekkor sem változott. Meghatározó eleme a szakmaiság volt, de annál is nagyobb súllyal az emberség. Magatartásával sugallta – az ebben őt ért csalódások után is – hitvallását: a szakmai sikerek egyik alapvető feltétele a humánus, mások megértése, tisztelete és segítése, hogy ugyanazt várhassuk el és kaphassuk viszont. Szita László mindezek révén lett a magyar történettársadalom, a levéltárosok közössége, a pécsi felsőoktatási intézmények oktatói és hallgatói, valamint a baranyai és pécsi kulturális közélet és nem utolsó sorban a baranyai honismereti mozgalom által egyaránt elismert, megbecsült, tisztelt és kedvelt személyiséggé.

Sokan és sokáig fogunk emlékezni rá – hálával és szeretettel.

Vonyó József

Várak – kastélyok – templomok

2005 márciusában Várak – kastélyok – templomok címmel kéthavonta kiadásra kerülő, alcíme szerint „Történelmi és örökségturisztikai folyóirat” jelent meg. Kiadja a pécsi székhelyű Talma Bt., társulva a másfél évtizede évente országos idegenforgalmi almanachot kiadó CompAlmanach Kiadóval.

A folyóirat egyaránt szól az érdeklődő nagyközönséghez és a kutatókhoz. Elsősorban a várak, s emellett a kastélyok és templomok múltjának, értékeinek megismertetését tűzi ki célul. A lap rovatai a következők: Műhely (tudományos jellegű írások); Galéria (régí és újabb várképek); Krónika (ismeretterjesztő jellegű írások); Útikalauz; Kaleidoszkóp (hírek, médiaismertető, eseménytár, rejtvény).

Az eddigi két számban olvashatunk határainkon inneni várakról (Eger, Regéc, Salgó, Gyula, Szalánc, Csókakő, stb.), mai határainkon túli (felvidéki, kárpátaljai, erdélyi, horvátországi) várakról, sőt a világra való kitekintés sem marad el (Québec 1759. évi ostroma). Templomok és kastélyok leírásait is megtaláljuk. A túrázókat a Felvidékre, Horvátországba, az Alföldre és Gyulára kalauzolják a cikkek.

A lap fotóanyaga különösen szép, köztük a légi fényképek a Civertan Bt. és Miklós Zsuzsa régésznek köszönhetőek. König Frigyes festő- és grafikusművész kötetben eddig meg nem jelent rekonstrukciós rajzai igazi csemegét jelentenek.

A folyóirat felelős szerkesztője Kósa Pál, a szerkesztőség tagjai közül kerültek ki jórészt az eddig megjelent cikkek írói (Dénes József, Marossy Endre, Virág Zsolt, Csorba Csaba, Szabó Tibor. Rajtuk kívül olyan neves várkutatókat is találunk, mint Miklós Zsuzsa, Nováki Gyula, Simon Zoltán.

A folyóirat 2005. évi első öt száma megrendelhető 2475 Ft-ért Talma Kiadó, 7611 Pécs, Pf. 16. Egy-egy szám ára 585 Ft.

Ugyanekkor jelent meg, s ugyanott előfizethető a mai Magyarország legérdekesebb várait bemutató leprellő, továbbá a korábbi három részes CD bővített anyag egyetlen DVD-n (8750 Ft) – több mint 500 vár 7 ezer képen, adattárral.